

Társadalomföldrajzi kihívások és adekvát
válaszlehetőségek a XXI. század
Kelet-Közép-Európájában

Nemzetközi Földrajzi Konferencia
Beregszász, 2016. március 31–április 1.

«Соціально-географічні виклики в Східно-
Центральній Європі на початку XXI століття і
пошуки адекватних відповідей»

Міжнародна наукова географічна конференція
м. Берегове, 31 березня–1 квітня 2016 р.

Social Geographical Challenges and Search for
Adequate Answers in East-Central Europe of the 21st
Century

International geographical conference
Berehove (Beregszász), March 31–April 1, 2016

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute
Beregszász / Берегове / Berehove, 2016

УДК 911.3:300(4)

ББК 65.04(4)

T-32

A kötet a 2016. március 31–április 1.-jén Beregszászon megtartott „Társadalomföldrajzi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Kelet-Közép-Európájában” с. nemzetközi földrajzi konferencia anyagait tartalmazza.

Збірник включає матеріали міжнародної наукової географічної конференції „Соціально-географічні виклики в Східно-Центральній Європі на початку XXI століття і пошуки адекватних відповідей”, що відбулася 31 березня–1 квітня 2016 р. у м. Берегове.

The volume contains the materials of the international geographical conference „Social Geographical Challenges and Search for Adequate Answers in East-Central Europe of the 21st Century” that took place on March 31–April 1, 2016 in Berehove.

Szerkesztőbizottság: *Berghauer Sándor, Dnyisztrjanszkij Miroszlav, Fodor Gyula, Gönczy Sándor, Izsák Tibor, Jakab Natália, Molnár József, Molnár D. István, Papp Géza, Sass Enikő, Vince Tímea.*

Редакційна колегія: *Бергхауер О., Вінце Т., Генці Ш., Дністрянський М., Іжак Т., Молнар Й., Молнар Д. С., Пapp Г., Фодор Д., Шап Е., Якоб Н.*

Edited by: *Sándor Berghauer, Myroslav Dnistrians'kyi, Gyula Fodor, Sándor Gönczy, Tibor Izsák, Natália Jakab, József Molnár, István Molnár D., Géza Papp, Enikő Sass, Tímea Vince.*

A kiadásért felel: *Orosz Ildikó* / Відповідальний за випуск: *Орос І.* / Responsible for the edition: *Ildikó Orosz*

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

For the contents of the essays published the responsibility lies with the authors.

A kötetben található tanulmányokat a konferencia Tudományos Tanácsa lektorálta.

Матеріали видання рецензовані Науковою радою конференції.

The studies of the volume were proofread by the Scientific Council of the conference.

A konferenciát és a kiadvány megjelenését a Nemzetstratégiai Kutatóintézet és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola támogatta.

ISBN 978-617-7404-01-8

© a szerzők, 2016 / © автори, 2016 / © the authors, 2016

Nyomdai munkálatok: Kálvin Nyomda, Beregszász
Felelős vezető: Lacz Csilla

A CSEHORSZÁGBA IRÁNYULÓ UKRÁN MUNKAERŐ-MIGRÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI ÉS ANNAK HATÁSA AZ UKRAJNAI GAZDASÁGRA

KOVÁLY KATALIN

MTA CSFK Földrajztudományi Intézet

kovaly.katalin@gmail.com

Abstract

PECULIARITIES OF THE UKRAINIAN LABOUR MIGRATION TO THE CZECH
REPUBLIC AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Kovály, Katalin

The large numbers of Ukrainian communities living and working in the Czech Republic have great influence on the development of socio-economic relations between the two countries. In this research I take the aim of detecting the main peculiarities of Ukrainian labour migration to the Czech Republic by investigating the impact of migration on the development of Ukrainian economy. In addition, I also examined the role of remittances in shaping the Ukrainian capital investments.

Keywords: Ukraine, Czech Republic, labour migration, economy, remittances

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben egyre intenzívebbé vált a nemzetközi migráció – a határok lebomlásával, a világpiac globalizációjával megélnéknült az országok, kontinensek közötti áru-és személyforgalom. A Szovjetunió szétesését követően a függetlenné vált Ukrajnát mély gazdasági depresszió jellemezte, melynek hatására ukrán állampolgárok milliói hagyták el az országot a jobb megélhetés és a magasabb életszínvonal reményében. A Világbank adatai szerint Ukrajna az 5. olyan ország – Mexikó, India, Kína és Oroszország után –, ahonnan a legtöbb vándorolnak el. Düvell 2006-ban megjelent tanulmányában Európa Mexikójának nevezte Ukrajnát, utalva a nagyarányú ukrán illegális migrációra, illetve az alacsony képesítést igénylő munkavállalásra az EU országain belül. Egyes statisztikai adatok szerint (Kravchuk 2014, DMSU 2014) 2014-ben az Ukrajna határain kívül élő és dolgozó ukrán állampolgárok száma 1,2–2 millió fő körül mozgott (a munkaképes lakosság 6,8–9,1%-a), ám az Eurostat adatai szerint ez a szám jóval magasabb, 5–6 millió fő volt.¹

¹ A különböző statisztikákban megjelenő nagyarányú eltérésnek két oka lehet: egyrészt a legtöbb migráns munkavállaló nem állandó jelleggel, csupán periodikusan tartózkodik külföldön, így számuk pontos meghatározására nincs lehetőség. Másrészt a statisztikák sem kezelik egységesen a munkamigránsok fogalmát – némelyek csak azokat az ukrán állampolgárokat sorolják ebbe a kategóriába, akik külföldön dolgoznak, ámde periodikusan vissza-visszatérnek szülőföldjükre, míg mások azokat az állampolgárokat is, akik Ukrajnában születtek, azonban tartósan külföldön dolgoznak és/vagy élnek. Az ukrán munkaerő-migrációval kapcsolatban két nagyszabású reprezentatív kutatást végeztek az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal megbízásából, 2008-ban és 2012-ben. A kutatásokban azok a munkaképes korú nők (15–54 év) és férfiak (15–59 év) vettek részt, akik 2005–2008,

A hónapok óta tartó kelet–ukrán konfliktus, valamint az országban uralkodó és egyre mélyülő gazdasági válság valószínűleg tovább növeli majd az ukrain lakosok elvándorlási hajlandóságát.

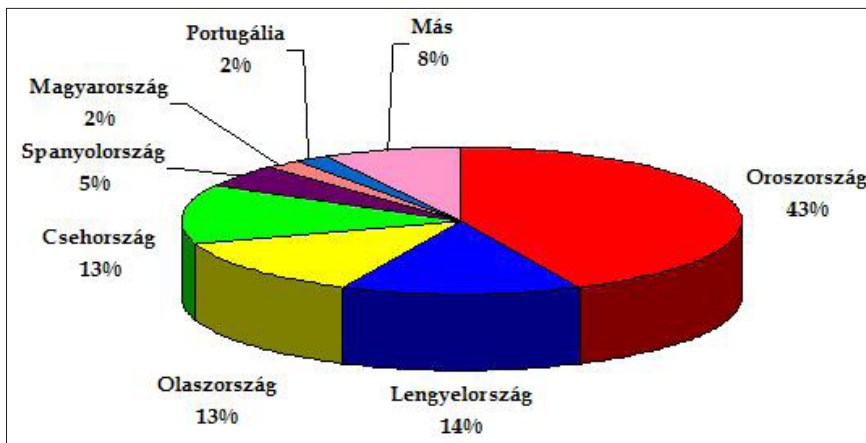
A Cseh Statisztikai Hivatal (2014) adatai szerint Csehország határain belül jelenleg csaknem 110 ezer ukrán állampolgár él és dolgozik, mely alapján az ukránok alkotják a legnagyobb számú kisebbséget, megelőzve ezzel a szlovákokat, valamint a vietnámiakat. Mindez jelentős befolyással bír a két ország közötti társadalmi–gazdasági kapcsolatok fejlődésére, az ukrain gazdaság alakulására is. Jelen kutatás során célom volt a Csehországba irányuló ukrán munkaerő-migráció főbb sajátosságainak a feltárása, különös hangsúlyt fektetve ezen migráció ukrán gazdaságra gyakorolt hatásaira. Továbbá megvizsgáltam azt is, hogy a hazautalások milyen szerepet játszanak az ukrain tőkebefektetések alakulásában.

Az ukrán munkaerő-migráció

Az ukránok számára a legfőbb migrációs célpont évtizedek óta Oroszország (1–2 millió ukrán állampolgár él az országban), mely elsősorban a közös történelmi múlttal és a közös nyelv használatával, illetve a két ország közötti vízummentességgel hozható összefüggésbe (Kravchuk 2014). Azonban jelentős számú ukrán közösség él az USA-ban, Kazahsztánban, Németországban, Fehéroroszországban, Lengyelországban, Olaszországban, Csehországban, Spanyolországban, Görögországban, valamint Izraelben is (IOM 2015).

1. ábra

Az Ukrajnából származó munkamigránsok célországuk szerint (%)

Forrás: ILO 2013

valamint 2010–2012 között legalább egyszer jártak külföldön, munkavállalás céljából. A két kutatás eredményei között nem volt jelentős különbség: 2008-ban a külföldön munkát vállaló ukránok számát 1,5 millió főre, 2012-ben pedig 1,2 millió főre becsülték. Azonban ezeket az adatokat sem tekinthetjük pontos számoknak, hiszen a kutatásba nem kerültek bele például azok a személyek, akik a vizsgálati periódusok előtt hagyták el Ukrajnát.

Az ukrán munkaerő-migrációnak jellemzően két iránya van: a „keleti” (többnyire Oroszország), illetve a „nyugati” (többnyire az EU országai) (1. ábra). A „keleti” munkaerő-migráció leginkább a szezonális munkavégzésre irányul, szereplői főként férfiak, akik alacsony végzettséggel és nyelvtudással rendelkeznek, s többnyire az építőiparban vállalnak munkát (Miklovdá–Pityulich 2013). A „nyugati”-ban a magasabb képesítéssel rendelkező, fiatalabb korosztály tagjait találhatjuk meg. A nemek szerinti eloszlás ebben a csoportban többnyire kiegyenlített. Kivételt képez ez alól Olaszország (ahol leginkább a nők vállalnak munkát: háztartásvezetést, idősök ápolását stb.) és Csehország (ahol az ukrán munkamigránsok túlnyomó többsége férfi, ám az elmúlt években egyre növekszik a női munkavállalók aránya is) (1. táblázat).

1. táblázat

Az ukrán vendégmunkások jellemzőinek összehasonlítása célországuk szerint

	A migránsok átlagfizetése (\$/hó)	A 6 hónapnál hosszabb ideig dolgozó migránsok aránya (%)	A munkavállalási engedéllyel rendelkezők aránya (%)	A férfiak aránya a migránsok között (%)	A munkavállalás jellege	A migránsok foglalkoztatása gazdasági ágazatok szerint
Oroszország	874	18,4	35,5	83,8	Többnyire illegális	Építőipar, kereskedelem
Lengyelország	560	4,4	40,1	53,1	Többnyire illegális (szezonális)	Mezőgazdaság, ipar, kereskedelem
Olaszország	1056	74,2	64,8	21,5	Többnyire legális	Háztartásvezetés, építőipar
Csehország	1137	29,1	83,3	75,1	Többnyire legális	Építőipar, vendéglátóipar, kereskedelem
Spanyolország	943	93,5	76	56,7	Többnyire legális	Építőipar, háztartásvezetés

Forrás: ILO 2013

A legnagyobb munkaerő-mobilitási hajlandóságot Ukrajna nyugati megyéi mutatják (a munkaképes lakosság 10,8%-a). A többi megyében a munkaerő-migráció aránya jóval alacsonyabb: a déli megyékben 1,9%, az északiakban 1,3%, míg a keleti megyékben és Közép-Ukrajnában ez az arány 1–1%-ot tesz ki (Markov et al. 2009).

A Csehországba irányuló ukrán munkaerő-migráció

Az Ukrajnából Csehországba történő migrációs folyamatokat négy fő periódusra bonthatjuk. 1917 előtt az ukrán intelligencia kivándorlása történt meg, melyet a két világháború közötti háborús menekültek áttelepülésének hulláma követett. A harmadik korszakban a II. világháború alatti és utáni kényszerű lakosságcsere, áttelepítések zajlottak. A Szovjetunió széthullását követően pedig egy újabb intenzív bevándorlási hullám vette kezdetét (Horeč 1994), az ukrán

munkaerő- és egyéb migráció soha nem látott méreteket öltött. Az újonnan létrejött független Ukrajna állampolgárai tömegesen hagyták el a politikailag és gazdaságilag gyenge lábakon álló országot, és kerestek munkát annak határain kívül, többek között Csehországban is (Drbohlav–Valenta 2014).

A hivatalos adatok szerint az ukránok alkotják a legnagyobb számú csehországi kisebbséget, a 2013-as évben számuk 106 ezer főt tett ki. Ám a csehországi ukrán nagykövetség becslései alapján ez a szám 200–250 ezer főre tehető. A legtöbben Prága, Brno, illetve ezen városok vonzáskörzetében élnek, vagyis a legnagyobb munkaerőpiaci csomópontok közelében (Drbohlav–Dzurova 2007). Az ukránok Csehországba való intenzív migrációja nemcsak a gazdasági egyenlőtlenségekkel és a szorosan összefonódó történelmi múlttal,² de a két ország földrajzi közelségével, valamint a kulturális és nyelvi hasonlóságokkal is magyarázható (Drbohlav et al. 2013).

Az ukrán munkavállalók általában a munkaerőpiac legalsó szintjein helyezkednek el. Leontiyeva (2014) szerint az ukrán migránsok 81%-a vállal munkát szakképzetlen vagy alacsony képzettséget igénylő munkakörökben: a férfiak az építőiparban, a nők pedig a vendéglátásban és a szállodaiparban (takarítónőként és konyhai kisegítőként).

A munkaerő-migráció hatása az ukrain gazdaságra

A származási ország szempontjából a munkaerő-migráció egyik fontos gazdasági tényezőjét a migránsok által eszközölt hazautalások (*remittances*)³ jelentik, melyek jelentős pénzbeáramlást eredményezhetnek, így befolyással lehetnek adott ország gazdaságának alakulására (Deneulin 2006). A nemzetközi szakirodalomban a hazautalások legelterjedtebb motivációs tényezői a *tiszta önzetlenség* (*pure altruism*), (Lucas–Stark 1985, Schiopu–Siegfried 2006), a segíteni akarás, illetve a szülőföldre való ragaszkodás (Bougha–Hagbe 2004). Markov szerint az Ukrajnából származó migránsok 90%-ának a jövőre nézve Ukrajnával kapcsolatos tervei vannak, intenzív a kapcsolattartás az otthon maradt családtagjaikkal, barátaikkal, akiket pénzügyileg is gyakran segítenek (Markov et al. 2009). Az Ukrán Nemzeti Bank adatai szerint a 2012-es évben összesen 7,5 milliárd USD került hazautalásra (2. ábra), mely statisztika nem tartalmazza az informális úton történő hazautalásokat (NBU 2013). A legtöbb hazautalás Oroszországból érkezik, ám az ukrán munkaerő-migráció szempontjából az olyan fontos célországok mint Csehország, Lengyelország, vagy Spanyolország ezen lista legalján szere-

² A trianoni békediktátum értelmében az addig az Osztrák–Magyar Monarchiához, azon belül pedig a Magyar Királysághoz tartozó Kárpátalját 1920-tól Csehszlovákiához csatolják, Podkarpatszka Rus néven, melynek kötelékében egészen 1938-ig állt. A rövid magyar visszatérést követően 1945-től a Szovjetunió, azon belül is Szovjet-Ukrajna kebelezte be, így Ukrajna örökölte meg a régiót a Szovjetunió 1991-es széthullásakor (Fedinec 2008).

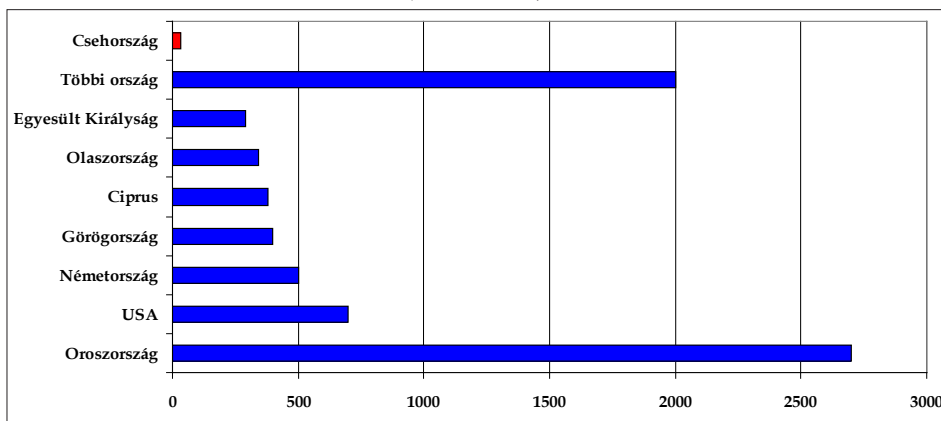
³ Az IMF definíciója szerint a hazautalások azok a pénzügyi tranzakciók (vagy természetbeni transferek), melyeket a migránsok a származási országukba utalnak vissza hátrahagyott családtagjaik számára (IMF 2008).

pelnek, ami szintén a megkeresett bérek informális úton való hazajuttatásának preferálását igazolhatja (Kupets 2012).

A hazautalások pontos összegének megállapítására azonban nincs mód, ugyanis a legnagyobb arányú pénzmozgás nem a bankokon keresztül történik, hanem informális úton (közvetítőkön, ismerősökön keresztül) zajlik⁴. Kupets (2012) kutatása szerint a csehországi ukrán munkamigránsok az esetek 67,1%-ában informális csatornákat választanak keresetük hazajuttatása céljából. Ennek több oka is lehet: egyrészt a végzettség nélküli (vagy alacsony végzettségű) migránsok számára bonyolultnak tűnhet egy bankszámla megnyitásával járó procedura, másrészt Csehországban szigorú feltételekhez kötött, többnyire lakcímet vagy tartózkodási engedélyt igényel, mely nem mindig áll rendelkezésükre, harmadrészt a bankon keresztüli átutalások tranzakciós költségekkal is járnak.

2. ábra

Az Ukrajnába külföldről érkező átutalások országokénti eloszlása a 2012-es évben (millió USD)

Forrás: UNB 2013

Az ukrán statisztikák szerint az ukrán munkamigránsok által Ukrajnába hazautalt összeg 2012-ben 6,5–10 milliárd USD volt (NBU 2013). Mindez az ukrán GDP 4–6,5%-át jelenti, mely jelentős gazdasági hozzájárulásnak számít. A hazautalt pénzeszettek azonban leginkább a mindennapi szükségletek kielégítését, lakásfenntartás, tanítatás, egészségügyi, ritkábban ingatlan vásárlás céljait szolgálják. A befektetési célokból visszautalt összegek aránya elenyésző,⁵ melynek fő okai egyrészt az Ukrajnában uralkodó gazdasági-politikai instabilitásban, a kedvezőtlen üzleti- és befektetési környezetben (Aslund 2009, Malynovska 2006),

⁴ Egy, a Világbank által 2010-ben végzett kutatás szerint az ukrán vendégmunkások 40%-a valamilyen ismerőse vagy családtagja, 32%-a buszsofőrök segítségével, míg csupán 25%-uk juttatta haza keresetét banki átutalás révén (WBO 2010).

⁵ A 2008-ban az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal által végzett reprezentatív kutatás eredményei alapján a munkamigránsok hazautalásainak 73%-a a mindennapi szükségletek kielégítésére, 26%-a fogyasztási cikkek és bútorkok vásárlására irányult, míg vállalkozás indításra csupán 3,3%-a.

másrészt az országra jellemző magas szintű korrupcióban és bürokráciában keresendők (Luptak 2008). A Csehországban élő ukrán vállalkozókkal készített interjú elemzésből az is kiderül, hogy az üzletemberek többsége nem szívesen kerül gazdasági kapcsolatba ukrainai honfitársaival sem, félve az átveréstől, illetve a kizsákmányolás veszélyeitől (Koval–Čermáková 2016).⁶ A fentebb említett okok mellett Malynovska (2008) az ukrán migránsok alacsony vállalkozói kedvét, az üzleti életben való tájékozatlanságát is kiemeli, mint hátráltató tényezőket a munkamigránsok anyaországban történő vállalkozásindításában.

A munkamigráció gazdasági hatásai nem egyértelműek. Vitathatatlan, hogy az ukrán munkamigránsok általi hazautalások Ukrajna GDP-jéhez való 4–6,5%-os hozzájárulása pozitív hatással bír. A hazautalt pénzeszegek által növekszik a felhasználó családok életszínvonala, élénkül a belső fogyasztás és ezáltal a termelés is. A munkaerő-migráció további pozitív hatásainál meg kell említenünk a munkanélküliségi ráta csökkenését is, a munkaerő államközi cseréje pedig segítheti Ukrajnát a nemzetközi piacokhoz való integrációjában. A nyugati normák szerinti pozitív üzleti- és társadalmi mintáknak az átvétele növelhetik az ukrán gazdasági szereplők versenyképességét a nemzetközi üzleti életben. Ezenkívül érdemes megemlíteni azokat a humántőke-beruházásokat is (elsősorban az egészségügy és az oktatás terén), melyek az életminőség javításában játszanak fontos szerepet.

A munkaerő-migrációnak, a származási ország szempontjából azonban számos negatív hatása is lehet. Ilyen például a hazai munkaerőpiac gyengítése. A Csehországban dolgozó ukránok jelentős része felsőfokú végzettséggel rendelkezik (az építőiparban foglalkoztatottak 25%, a kereskedelmi szférában pedig 15%), ám legnagyobb részük a csehországi munkaerőpiac legalsó szintjein helyezkedik el (Leontiyeva 2014), ami nem csak a szakképzett munkaerő folyamatos elszivárgását jelenti, de a magasan képzett ukrán munkaerő szellemi degradációját, az ukrán tudományos-technikai fejlődés lelassítását is. A nagymértékű munkaerő-migrációs folyamatok a származási ország szociodemográfiai helyzetét is gyengíthetik. A tartós távollét miatt gyakori a családi viszonyok megromlása, mely alacsonyabb gyermekvállalási hajlandóságot, a családok szétesését eredményezheti.

Összegzés

Ukrajna lakói számára – közös történelmi múltjukból, földrajzi közelségük-ből, nyelvi és kulturális hasonlóságukból adódóan – Csehország évek óta az egyik legvonzóbb országot jelenti munkavállalás és migráció céljából. Jelenleg az ukránok alkotják a legnagyobb számú csehországi kisebbséget, mely befolyással bír az ukrainai gazdaságra is.

⁶ Koval K. – Čermáková D.: The role of social capital in economic performance of the Ukrainian Entrepreneurs in Czechia. Megjelenés alatt. A megjelenés várható helye és ideje: Acta Universitatis Carolinae Geographica, 2016, Prága.

A munkaerő-migráció egyik legfontosabb gazdasági hatása a migránsok által eszközölt hazautalásokban mutatkozik meg, melyek jelentős szerepet tölthetnek be a kibocsátó ország gazdaságának fejlődésében. Az ukrán munkamigránsok által hazautalt összeg többnyire informális úton kerül Ukrajnába, leginkább a migránsok családjainak életszínvonalát növelik, az ország gazdaságának alakulását jelentősen nem befolyásolják. A Csehországban munkát vállaló ukrán állampolgárok a felhalmozott tőkét leginkább családtagjaik mindennapi szükségleteinek kielégítésére, ingatlanjaik fejlesztésére, gyerekeik taníttatására fordítják. A befektetési célokból hazautalt összegek, valamint az ukrán munkamigránsok által eszközölt befektetések aránya elenyésző, az ukrainai gazdaság alakulása szempontjából nem számottevőek. A munkamigráció pozitív hatása Ukrajna gazdaságára abban keresendő, hogy a munkamigránsok által hazautalt összegek növelik az életszínvonalat és a belső fogyasztást és ezáltal élénkítik a belső termelést, azonban az aktív munkaerő elvándorlásával a hazai munkaerőpiac gyengülését idézik elő.

Irodalom

1. Aslund, A. 2009: *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*, Washington DC: Peterson Institute for international economy.
2. Bougha–Hagbe, J. 2004: *A Theory of Workers' Remittances with an Application to Morocco*. In: IMF Working Paper No. 04/194.
3. Deneulin, S. 2006: *Individual Well-being, Migration Remittances and the Common Good*. *The European Journal of Development Research*, No. 18. pp. 45–58.
4. Drbohlav, D. – Džurová, D. 2007: „Where Are They Going?” *Immigrant Inclusion in the Czech Republic (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague)*. *International Migration*, Vol. 45, No. 2, pp. 1–25.
5. Drbohlav, D. – Stych, P. – Džurová, D. 2013: *Smuggled Versus Not Smuggled Across the Czech Border*. *International Migration Review*, Vol. 47, 1. Center for Migration Studies, pp. 207–239.
6. Drbohlav, D. – Valenta, O. 2014: *Building an Integration System. Policies to Support Immigrants' Progression in the Czech Republic. A Series on the Labor Market Integration of New Arrivals in Europe: Assessing Policy Effectiveness*. Migration Policy Institute and International Labour Organization.
7. Düvell, F. 2006: *Ukraine – Europe's Mexico? Central and East European Migration. Country Report. 1*. Centre of Migration, Policy and Society. Oxford
8. Fedinec Cs. 2008: *A Csehszlovákiához került Kárpátalja (1918–1921)*.
9. Horeč, J. 1994: *Podkarpatská Rus: země neznámá*. Prága, H &H kiadó. 21 p.
10. Kravchuk, K. 2014: *Трудова Міграція як Фактор Економічного Зростання в Україні (Trudova mihracija jak faktor ekonomičnoho zroshtanja v Ukrajini)*. Аналітична Записка. МЗ/2014, Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій, Київ.

11. Kupets, O. 2012: The Development and Side Effect of Remittances in the CIS Countries: the Case of Ukraine. Creating and Observatori of Migration East of Europe. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Florence EUI.
12. Leontiyeva, Y. 2014: The Education–employment mismatch among Ukrainian migrants in the Czech Republic. In: Leontiyeva Yana (edit.) Central and Eastern European Migration Review, Vol. 3, No. 1, Polish Academy of Sciences, Warsaw, pp. 63–84.
13. Lucas, R. – Stark, O. 1985: Motivations to remit: Evidence from Botswana. Journal of Political Economy, Vol. 93, No. 5, pp. 901–918.
14. Lupták M. 2008: „Push“ faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny. In Drbohlav Dusan. (ed.) Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Karolinum, Praha.
15. Malynovska, O. 2006: Caught Between East and West, Ukraine Struggles with Its Migration Policy. National Institute for International Security Problems, Kyiv.
16. Malynovska, O. 2008: Migrace z Ukrajiny (s důrazem na Česko jako cílovou zemí). In: Drbohlav D. (ed., 2008): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Karolinum, Praha.
17. Markov, I. – Ivankova–Stetsyuk, O. – Seleschuk, H. 2009: Ukrainian Labour Migration in Europe. Findings of the Complex Research of Ukrainian Labour Immigration Processes. Lviv.
18. Miklodva, V. – Pityulich, M. 2013: Трудова міграція Закарпатців (Trudova Migrations Zakarpattiv). <http://zakarpattya.net.ua/Zmi/115577-Trudova-mihratsiia-zakarpattiv>
19. Schioppa, I. – Siegfried, N. 2006: Determinants of Workers' Remittances: Evidence from European Neighbouring Region. Working Paper Series No. 688, Frankfurt: ECB.
20. Cseh Statisztikai Hivatal: Cizinci v ČR podle státního občanství 1994–2013
21. International Labour Organization (ILO): Ukraine Labour Migration Survey (2013):
22. <http://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/org-in-ukraine/462>
23. International Monetary Fund: IMF (2008): International Transaction of Remittances: Guide for Compilers and Users, New York.
24. International Organization of Migration (IOM): <https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/what-we-do/labour-migration.html>
25. World Bank Organization (WBO): Statistics of Remittances.
26. Державна міграційна служба України (Derzavna Migrations Sluzba Ukraini: DMSU): <http://dmsu.gov.ua/>
27. Національний Банк України (Natsionalniy Bank Ukrayini: NBU): Статистика грошових переказів за 2012 рік.